

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Інститут управління, психології та безпеки

Кафедра практичної психології

**ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ФЕМІННОСТІ У
ЧОЛОВІКІВ**

кваліфікаційна робота

здобувача вищої освіти

освітнього ступеня «бакалавр»

Юлі РОМАНЧУК

4 курсу денної форми навчання

спеціальність 053 «Психологія»

ОПП «Психологія»

Науковий керівник

кандидат психологічних наук

Наталія МАЙОРЧАК

Рецензент

доктор педагогічних наук, доцент

Галина ЛЯЛЮК

Кваліфікаційна робота допущена до захисту

«24» травня 2022 р., протокол № 15

завідувач кафедри практичної психології

кандидат психологічних наук

_____ **Галина ОДИНЦОВА**

Львів

2022

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ГЕНДЕРНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ.....	6
1.1. Рольова ідентичність та її складові.....	6
1.2. Теоретичний аналіз понять: «фемінність», «маскулінність» та «андрогінність».....	11
1.3. Гендерно-рольові дисгармонії як наслідки порушення гендерного розвитку.....	21
РОЗДІЛ II. ЕМПІРИЧНЕ ВИВЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ ФОРМУВАННЯ ФЕМІННОСТІ У ЧОЛОВІКІВ.....	29
2.1. Методологічна база дослідження.....	29
2.2. Аналіз отриманих результатів	31
2.3. Порівняльний аналіз отриманих показників.....	35
2.4. Методологічні рекомендації щодо профілактики гендерно-рольової дисгармонії у чоловіків.....	38
ВИСНОВКИ.....	42
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	44
ДОДАТКИ.....	47

ВСТУП

Актуальність дослідження. Проблематика поведінкових виявів жінок та чоловіків володіє досить давньою історією. Багато дослідників та вчених зосереджували свою увагу на вивченні особливостей ролевої поведінки в соціумі та присвоєнні чоловікові та жінці певних шаблонів поведінки. З моменту народження дитини до неї ставляться певні очікування щодо її майбутньої ролевої поведінки, проте гендерні ролі не формуються одразу від етапу народження дитини. Саме ці ролі формуються під впливом багатьох чинників. Розвиток особистості в контексті набуття нею певних гендерних ролей поведінки має багато труднощів та протиріч. Беручи до уваги якість набуття особистістю певних гендерних ролей, можна стверджувати те, що багато в чому рівень успішності та самореалізації людини залежатиме саме від набуття нею цих поведінкових патернів. Гендерний розвиток особистості багато в чому детермінується індивідуально-психологічними особливостями людини, а також можливими зовнішніми чинниками: вплив сімейного виховання, значущих дорослих, зовнішніх факторів та умов життя.

Важливим питанням також є формування гендерної ідентичності в особистості. Саме від якості набуття людиною своєї індивідуальної гендерної ідентичності буде залежати її життєвий сценарій та індивідуальний стиль поведінки. Виходячи з цього, важливо зазначити, що в суспільстві традиційно прийнято вважати, що є поділ рис на чоловічі та жіночі. До чоловічих відносяться: відповідальність, наполегливість, мужність, а до жіночих: терпеливість, ніжність та гнучкість. Ті представники гендерних ролей, що не виявляють притаманні їм риси, досить часто виходять за межі прийнятих в суспільстві ролей чоловіка та жінки. Усі можливі видозміни в жіночій та чоловічій поведінці вносять зміни в інститут сім'ї, шлюб та суспільства.

Проте, на сьогоднішній день спостерігається досить значне відхилення від загальноприйнятих гендерних ролей: чоловіки все частіше проявляють фемінні риси (жіночі), а жінки маскулінні (чоловічі). Саме тому цікавим та важливим для вивчення постає проблематика видозміни стандартних гендерних сценаріїв

поведінки. Відтак, така проблематика є надзвичайно потрібною для глибинного вивчення.

На даний період часу дослідження гендерних стереотипів поведінки набуває популярності і однією з важливих та актуальних тем є тематика гендерної ідентичності, тобто приналежність до понять «фемінність - маскуліність - андрогінність». Відтак, обране відповідне курсове дослідження на тему: «Психологічні особливості формування фемінності у чоловіків».

Об'єкт дослідження: фемінність у чоловіків.

Предмет дослідження: психологічні особливості та чинники формування фемінності у чоловіків.

Мета роботи полягає в теоретичному та емпіричному вивченні психологічних особливостей та чинників формування фемінності у чоловіків.

Наша робота полягає у реалізації наступних **завдань:**

1. Розкрити зміст рольової ідентичності та її складових.
2. Здійснити теоретичний аналіз понять: «фемінність», «маскуліність» та «андрогінність».
3. Проаналізувати гендерно-рольові дисгармонії як наслідки порушення гендерного розвитку.
4. Емпірично вивчити психологічні особливості та чинники формування фемінності у чоловіків.
5. Розробити методичні рекомендації щодо профілактики гендерно-рольової дисгармонії у чоловіків.

Гіпотези дослідження:

- Психологічним чинником формування фемінності у чоловіків є рівень розвитку самооцінки.
- Вік є одним із чинників впливу на формування фемінності у чоловіків

Методологія: вищезазначені завдання реалізовуватимуться на основі використання у курсовому дослідженні наступних методів та методик:

теоретичний аналіз наукових робіт, тестування, статистичні методи обробки даних; опитувальник С. Бем, методика визначення загальної самооцінки особистості, опитувальник «Я – жінка (чоловік)» Л.Н. Ожиговой.

Наукова (теоретична) новизна дослідження полягає у розкритті змісту рольової ідентичності та її складових; теоретичному аналізі понять: «фемінність», «маскулінність» та «андрогінність», у розширенні та поглибленні знань про гендерно-рольову дисгармонію як наслідок порушення гендерного розвитку, в розробці методологічних рекомендації щодо профілактики гендерно-рольової дисгармонії у чоловіків.

Практична значущість дослідження полягає у підготовці методичної бази для діагностики психологічних чинників формування фемінності у чоловіків; у розробці методичних рекомендацій щодо профілактики гендерно-рольової дисгармонії у чоловіків.

Теоретичною основою роботи є фундаментальні положення та дослідження в контексті гендерної психології: С. Бем, Ждудіт Спенс, Девід Гілмор, Ігор Кон, Р. Сарсембаева, Сергій Ушакін, наукові положення відомих вчених щодо розуміння проблематики ролевої ідентичності та гендерних стереотипів: А.А. Бодалев, В.П. Трусів, Л.Х. Стрікланд, Т. Виноградова, Т. Говорун, І. Головашко, І. Жеребкіна, І. Лебединська, Л. Лушпай.

Надійність і вірогідність досліджень забезпечувались використанням методів, що відповідали меті, завданням, гіпотезі, кількісним, якісним, кореляційним аналізом отриманих даних.

Структура роботи: кваліфікаційна робота складається із: вступу, двох основних розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

РОЗДІЛ І. ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ГЕНДЕРНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

1.1. Рольова ідентичність та її складові

Процес соціалізації є досить важливим для особистості в контексті набуття нею відповідних соціальних ролей, норм поведінки та розуміння гендерно-ролевої поведінки загалом. Соціалізація особистості - це процес отримання людиною всіх норм, законів, правил та патернів поведінки, котрі існують в тому соціумі, де вона проживає. Важливою складовою соціалізації людини є отримання нею знань та досвіду щодо соціальних ролей. В цих ролях є норми, правила поведінки та прийнятні манери для чоловіка та жінки.

Ролева поведінка є найбільш помітним видом соціальних поведінкових виявів людини. Ролі, котрі людина проявляє в соціумі допомагають їй у спілкуванні з іншими, в процесі адаптації та самореалізації в контексті самовираження власного «Я». Специфіка ролевої соціалізації полягає також в ролевому формуванні особистості та в формуванні ролевої ідентичності в неї. Тим самим людина отримує зразок для засвоєння у вигляді: соціальних ролей, життєвих сценаріїв поведінки, особливостей прояву комунікативного потенціалу [3].

Якщо розглядати все різноманіття ролей, котрі особистість приймає на себе в процесі соціалізації, важливо визначити важливість саме статевих та гендерних ролей поведінки. Дані ролі мають зв'язок з усвідомленням себе та сприйняттям себе як представника певної статті (прийняття себе як чоловіка чи жінки). Також тут має місце розуміння та усвідомлення різноманітних норм в поведінці, які притаманні чоловікам чи жінкам. Статеві та гендерні ролі взаємопов'язані між собою, а також мають зв'язок зі статевою та гендерною ідентичністю особистості. Розглянемо це детальніше [16 с. 43-57].

Ідентичність - це одна з найбільш стійких характеристик особистості і без цієї характеристики людина не може бути незалежною в своїй життєдіяльності. Ідентичність забезпечує підтримку та рівновагу в цілісності особистості,

забезпечує усвідомлення власного «Я», розуміння своїх індивідуально-психологічних особливостей та ціннісно-потребнісної сфери. Психосоціальна ідентичність є базисною основою психічного здоров'я людини. Початок формування ролевої ідентичності сягає в періоду раннього дитинства та продовжується протягом всього життя людини [11, с. 41-51].

Рольова ідентичність – це осмислення та сприйняття себе як представника певної статті і відповідно носія певного набору соціальних ролей. Американський вчений та соціолог Чед Гордон визначає 5 різновидів рольової ідентичності. Розглянемо їх більш детально:

1. Статева ідентичність, тут мається на увазі приналежність людини до представника певної статті: чоловіка чи жінки. В процесі життєдіяльності людина досить часто зустрічається з різними ролями, котрі засновані саме на статевій ідентичності особистості.

2. Етнічна ідентичність, іншими словами це відчуття людини щодо приналежності до певної спільноти чи групи людей: релігійна громада, певна раса, мовне угруповання, соціальні групи за різноманітними напрямками за інтересами, субкультурні угруповання. Ціннісно-потребнісна сфера формується саме в процесі формування етнічної ідентичності в особистості [14 с. 19].

3. Ідентичність членства, котра має за основу перебування в тісному взаємозв'язку між особистістю та соціальною структурою, наприклад тою чи іншою організацією. Тут маються на увазі форматні, класичні стосунки (член організації, здобувач освіти, учень, член певної спілки). З формату неофіційних стосунків, сюди можна віднести: членство в різноманітних гуртках, клубах, угрупованнях за інтересами та інші неофіційні форми дозвілля.

4. Політична ідентичність залежить від усвідомлення себе, як частини політичного життя країни та розуміння власних політичних переконань. Сюди можна віднести ідентичності: ліберала, консерватора, радикала, соціаліста та інші. Формування в особистості позицій лідерства та бажання до першості також призводить до успішного формування політичної ідентичності [17].

5. Професійна ідентичність, котра є певною сукупністю ролевих ідентичностей особистості в контексті кар'єри. Також важливо зазначити, що окрім реалізації себе в професії, професійна ідентичність також формується навіть тоді, коли людина займається лише домашнім господарством чи виконує певну роль в сім'ї (чоловік, дружина, бабуся, дідусь). Всі ці ролеві ідентичності нерозривно пов'язані з Я-концепцією особистості [18 с. 3-7].

Вчений Ч. Гордон стверджує, що гендерна ідентичність є однією із найбільш стійких з-поміж всіх можливих ролевих ідентичностей в особистості. Дослідник надає приклад поведінки на основі транссексуалізму, в основі котрого статева ідентичність (якість психіки людини) вважається більш істотною характеристикою людини, ніж її біологічна стать.

Вивченням гендерної психології займалось досить багато вчених з напрямку психології та соціології. На сьогоднішній день відсутня така теорія, де б не бралася до уваги закономірність розвитку жіночих та чоловічих особливостей в контексті поведінки та як характеристик самої особистості [19, с. 14-22].

Якщо брати до уваги теорію Зігмунда Фрейда, то автор зазначає, що відмінності між чоловіком та жінкою спричинені саме різницею в будові статевої системи та вторинних статевих ознак. Фрейд вказував на те, що у чоловіків може бути вродженим страх втратити свою мужність, такий страх може бути не усвідомлюваним та пов'язаним і страхом щодо травми чи втрати свого статевого органу. Психоаналітик пояснював ще й те, що жінкам властиво володіти не усвідомлюваною заздрістю щодо чоловіків, оскільки вони є більш витривалими та мужніми. Такі особливості притаманні для так званої фалічної стадії психосексуального розвитку за Фрейдом. Потім на едипальній стадії розвитку може проявлятися так званий «Едипів комплекс» (для дівчаток співвідноситься із «комплексом Електри»). Тут мається на увазі поява статевого потягу до одного з батьків іншої статі та прояву прагнення усунути іншого з батьків, котрий є тієї ж статі. Показником того, що статева ідентичність формується в конструктивному руслі є ідентифікація дитини з батьком, котрий є однієї з нею

статті і часткова відмова від батька, котрий є протилежною статтю. Проте, існують і дослідження, котрі повністю заперечують твердження Зігмунда Фрейда про статеві потяги та природу людини. Іншими дослідженнями було ілюстровано те, що статева ідентичність особистості формується не під впливом інстинктів та статевого потягу, а під впливом соціуму, де живе та функціонує людина. Виходячи з цього, базисним в формуванні ідентичності чоловіка та жінки стають гендерні стереотипи та аспект гендерної ідентичності. Більш важливо стає не біологічна стать, а соціальна стать, тобто те, як саме чоловік та жінка проявляють себе [10, с. 130-136].

К. Юнг в контексті своєї аналітичної теорії особистості описував прояви чоловічого та жіночого в поведінці людей, як перелік певних якостей, котрі притаманні всім людям без виключення. Чоловіки можуть мати жіночі риси поведінки, а чоловіки – жіночі. Всі ці поведінкові прояви є в межах норми. Чоловічі якості в жінці Юнг назвав Анімусом, а жіночі якості в чоловікові, відповідно - Анімою. Фундаментальною ідеєю аналітичної психології Юнга є позиція індивідуалізму з проявах фемінності та маскулінності. Базовим завданням чоловіка та жінки є наближення до своєї самості і будь-які поведінкові вияви є прийнятними в даному аспекті. Жінка може мати маскулінні елементи в своїй поведінці, а чоловік фемінні. Процес самореалізації містить в собі усвідомлення власних недоліків. Вчений зазначав, що від моменту народження у всіх людей є маскулінні та фемінні риси, тому їх прояв в подальшому є природним. Проте, як вже зазначалось вище, через вплив оточення та гендерні стереотипи поведінки прийняті в соціумі, жінкам та чоловікам нав'язується певна бажана поведінка. Відтак, часто чоловіки змушені витіснити в собі власні фемінні риси, а жінки приховувати певні вияви власної жорсткості та маскулінності [32].

Термін «гендер» трактується в літературі як соціальна стать, тобто іншими словами вияв власної статі в соціумі через призму певних поведінкових патернів. На гендер та формування гендерної ідентичності впливає культура того суспільства, в якому проживає людина. Тому гендер має соціальну природу. В різних суспільствах та угрупованнях людей є різноманітне бачення того як саме

має поводитись чоловік, а як жінка, саме тому поняття фемінності та маскулінності мають суб'єктивний характер свого прояву в різних аспектах. Для чоловіка та жінки існують чіткі стандарти та норми поведінки. Попри те, що для представників різної статті можливим є той чи інший прояв соціальних ролей, у всіх суспільствах є спільний погляд на природу чоловічого та жіночого загалом: всі вияви чоловічого прийнято співвідносити із домінуючим та вольовим, а все, що стосується жіночого та можливих проявів в жінки вважається вторинним та таким, яке здатне до підпорядкування [2].

Гендерні стереотипи є одним із різновидів певних соціальних стереотипів, котрий базується на загально прийнятних в соціумі уявленнях щодо маскулінності та фемінності у поведінці представників різної статті. Такі існуючі в суспільстві стереотипи здатні диктувати певні правила та норми поведінки, а також розуміння того, що можна, а що є за межами «нормальної» поведінки для чоловіка чи жінки. Таким чином суспільство може здійснювати вплив на поведінку людини, вибір нею професії, здобуття освіти, вибір партнера по життю [12, с. 77-89].

Отже, поняття «мужності», або «маскулінності» було у вжитку ще задовго до 70-их років. На той період часу було описано те, що вияв мужності це явище, яке може бути притаманне виключно чоловікам, а прояв мужності жінками засуджувалось. Вже пізніше, у 80-их роках вияв мужності чоловіками почало сприйматись не лише як гендерна роль, а як необхідна функція успішного існування чоловіка. До чинників чоловічої диференціації стали відносити класову та расову приналежність, вік, певні сексуальні вподобання, виходячи з того, що саме ці чинники впливають на поведінку чоловіка.

Відтак, рольова ідентичність – це осмислення та сприйняття себе як представника певної статті і відповідно носія певного набору соціальних ролей. До складових компонентів загальної ідентичності людини можна віднести різноманітні вияви та частини ідентичності особистості, котрі формуються на основі її індивідуально-психологічних якостей, а саме: статева, етнічна, політична, релігійна та професійна ідентичності особистості.

1.2. Теоретичний аналіз понять: «фемінність», «маскулінність» та «андрогінність»

Якщо брати до уваги різноманітні вияви жіночої та чоловічої поведінки – то можна окреслити те, що маскулінність – це вияв чоловічого, а фемінність – жіночого. Розглянемо більш детально особливості прояву маскулінності. На сьогоднішній день не існує єдиного прийнятого трактування даного поняття, але зазвичай воно окреслюється в трьох аспектах:

1. Маскулінність як дескриптивна, дана категорія позначає набір поведінкових і психічних рис, характеристик та якостей, котрі є об'єктивно притаманні чоловікам та відрізняють їх тим самим від жінок [9].

2. Маскулінність як аскриптивна категорія, що відображає один з компонентів чи символів соціуму, набір соціальних уявлень, стереотипів, установок і вірувань про те, яким саме має бути справжній чоловік та котрі характеристики мають бути притаманними лише йому.

3. Маскулінність як прескриптивна категорія - це набір принципів, котрі можуть належати кожному із чоловіків, які не є втіленням ідеалу, а підпадають під загальне розуміння чоловічого в контексті поведінки. Іншими словами це певний зразок мужності в поведінці [15 с. 582-606].

Часто буває так, що розуміння того, як треба поводитись в соціумі не збігається із запитамі суспільства щодо такої поведінки. Як наслідок цього в особистості чоловіка чи жінки може виникати внутрішньо-особистісний конфлікт. Виходячи з цього, існує дуже багато поглядів на проблематику виявлення своєї гендерної поведінки в суспільстві. Є ряд вчених, котрі вважають, що чоловіки та жінки мають слідувати в своїй поведінці чітким правилами та не виходити за межі загально-прийнятих норм, інші ж вчені стверджують, що для чоловіка абсолютно нормальним є прояв фемінних рис в поведінці, а для жінки прояв маскулінних.

В межах сучасних наукових вчень є наявними чотири парадигми маскулінності, а саме: біологічна, психоаналітична, соціально-психологічна і постмодерністська. Біологічна та психоаналітична концептуальні парадигми є есенціалістськими та описують те, що найважливіші якості, які ілюструють відмінності між чоловіками та жінками, є стійким баченням та утворенням, а культурне середовище здатне лише впливати на рівень їх прояву. Інші дві парадигми - конструктивістські, котрі описують те, що маскулінність є результатом розвитку культури і соціальних стосунків, котрі постійно нав'язують людям певні принципи та стереотипи [29, с. 79-86].

Розглянемо більш детально дослідження проблематики маскулінності, фемінності та андрогінності в контексті біологічно-еволюційного підходу. В цьому напрямку маскулінність описується як набір певних рис та якостей, які є природно сформованими, притаманними лише чоловікам та відрізняють чоловіка від жінки загалом. Якість маскулінності є найбільш давньою з всіх можливих якостей особистості. Вчений та історик Давньої Греції Ксенофонт стверджував про те, що природа жінки – домашні справи та турботи, вона має бути націленою на внутрішнє, а чоловік на зовнішній світ. Чоловік створений для того, щоб прожити своє життя в динаміці, а жінка має проживати своє життя в статиці, без зайвого розвитку та руху в просторі. Для жінки більш притаманними є домашні клопоти, вона має бути вдома, а чоловік має виходити за межі дому для нових досягнень та свого особистісного розвитку. Жінка ж розвивається в межах свого дому, оскільки це найбільш притаманна для неї діяльність [25, с. 135-145].

Прояв маскулінності в поведінці пов'язаний з процесом здобуття людиною своєї індивідуальності, її прагненням до саморозвитку та самореалізації. Повномасштабно реалізувати та втілити всі свої прагнення і можливості можна лише за умови виходу за вищезгадані особистісні межі, проте забезпечення умов виходу поза межі власного «Я» для деяких осіб може бути проблематичним моментом. Інколи для людини потрібно навпаки стати частиною чогось досить масштабного та глобального. Часто особистість не має ресурсу протистояти

навколишній дійсності і відповідно стає частиною цієї дійсності. Тут має місце і прояв автономності від інших та прояв своєї індивідуальності. Виходячи з цього маскулінність, як риса чи якість поведінки може залежати не лише від самої особистості, але й від запитів щодо ролі чоловіка в певному середовищі [13, с. 45]

На сьогоднішній день гендерні стереотипи зазнають своєї видозміни у різних суспільствах. Якщо розглядати стереотипи щодо маскулінності – то варто відзначити те, що прояв маскулінності дещо змінився. Давніше в поняття маскулінності входили: мужність, жорсткість, фізична активність та сила, відсутність ніжності та ласки, прагнення до перемоги, високий рівень розвитку вольових якостей. На сьогоднішній день чоловіки не проявляють в контексті своєї маскулінності всі вищезгадані риси, а лише частково обирають певні риси для їх вияву в поведінці. Щодо стереотипних поглядів на природу жінки та вияву нею феміністичності, то тут варто зазначити, що погляди на прояв феміністичності не зазнали глобальних змін. На сьогоднішній день надалі залишається популярним прояв жінками ніжності, ласки, прагнення до краси, терпеливості, певною мірою залежності. Проте, за результатами численних досліджень жінки прагнуть бути більш незалежними та наполегливими в досягненні успіху [1].

Термін «Фемінізм» вперше був використано в Франції в першій половині XIX століття. Першопочатково дане поняття було пов'язане з терміном «емансипована жінка». Це означало, що на той період часу жінки активно почали боротьбу з своїми правами в різноманітних сферах діяльності. Досить довго перевага віддавалась лише чоловікам і як наслідок жінки почали відчувати себе пригнобленими та менше вартісними. Це і спричинило початок течії фемінізму в ті часи. На даний час феміністичність ілюструється як прояв всього жіночого, ніжного та терпеливого. Також після завершення гострої фази боротьби жінок за свої права, жінки почали не боятись проявляти дуальну природу в своїй поведінці (вияв терпеливості поряд із жорсткістю чи надмірної активності, ініціативності поряд із ніжністю) [27, с. 152-164].

Вияв фемінності в психологічному аспекті має взаємозв'язок з процесом децентралізації особистості жінки. Іншими словами, відбувається трансформація з орієнтації на власну ціннісно-смислову сферу та прагнення до індивідуалізації до альтруїстичних форм поведінки.

Для сучасного суспільства досить важливим є момент взяття до уваги того аспекту, що спостерігаються тенденції до збільшення прояву маскулінності жінками та фемінності чоловіками. Відтак, жінки все більше беруть активну участь в життєдіяльності суспільства загалом, а особливо у владних структурах. Практично у всіх країнах світу спостерігається підвищення активності щодо самореалізації жінок [22, с. 8-13].

В трактуванні понять фемінності-маскулінності як системних новоутворень можна виокремити три етапи детермінації:

- 1) психобіологічний;
- 2) психосоціальний;
- 3) псіхоекзистенціальний

Незалежно від того, на котрому із етапів детермінації власної статевої ідентичності перебуває особистість, вона має певною мірою постійно слідувати тим нормам та правилам, котрі існують в тому соціумі, до якого вона належить [30, с. 25-29].

Філософи, психологи та соціологи М.Еліаде, М.Мід, С.Бем ілюстрували своїми дослідженнями те, що андрогінність можна прослідковувати у всіх духовно-релігійних системах, беручи до уваги як стародавні міфи, легенди, оповідання, релігійні розповіді, так і багато сучасних літературних оповідань, концепцій, розповідей та творів.

Андрогін – це істота, котра поєднує в собі жіноче та чоловіче начало і відмежовує поняття статті взагалі. Андрогінність певною мірою співвіноситься із поняттям бісексуальності. Дослідник І.С. Кон описує це поняття як таке, яке не є достатньо вивченим та зрозумілим для більшості людей, але є особи, котрі повноправно поєднують в собі риси як маскулінності, так і фемінності (андрогінність) [28]. Андрогін – це об'єднання в особистості всіх маскулінних та

фемінінних характеристик. Людина, котра має прояви андрогінності, включає в себе всі аспекти з можливих виявах маскулінності та фемінності. Вона вбирає всі можливі кращі варіанти з цих двох поведінкових стратегій.

Термін «Андрогін» був введений психологом Сандрою Бем ще на початку 70-их років. За численними працями та дослідженнями даного автора було встановлено, що фемінність та маскулінність (мужність та жіночність) не різняться сильно між собою. Швидше всього, андрогінність є якістю адаптивності особистості, коли вона в силу ситуації може обирати маскулінні чи фемінні риси для себе. Відтак, чоловіки, котрі не мають зовсім сформованих рис фемінності та жінки, котрі не виявляють рис маскулінності є не адаптивними до умов життя. Для таких осіб характерними є: тривожність, апатія, депресивність, не рішучість. Також наявні труднощі у самопрезентації, гнучкості поведінки та комунікативного контакту з іншими. Дослідниця стверджувала також, що в сім'ях, де обоє з подружжя притримуються класичних поведінкових патернів (чоловік є маскуліним, а жінка – фемінна) високий відсоток розлучень та труднощів в комунікації. Прояв андрогінності є більш гнучким та ресурсним для особистості [5, с. 880-900].

Поряд з вищенаданими аспектами, було встановлено, що андрогінність корелює з високим рівнем розвитку самоповаги в особистості, наполегливістю, якісним виконанням функції батьківства та внутрішнього психологічного благополуччя. Особистість, котра має прояви андрогінності схильна до ширшого набору різноманітних стратегій поведінки щодо статті та гендеру загалом. В залежності від того, як змінюватиметься соціальна ситуація розвитку людина зможе застосовувати той чи інший поведінковий патерн чи певну роль.

Попри те, постійний пошук балансу між чоловічим та жіночим виявом призводить до часткової або ж повної втрати гендерної ідентичності особистості. Як наслідок того, людина не може чітко усвідомити та прийняти себе як представника певної статті. Незважаючи на це в різних соціальних структурах продовжують пропагуватись бачення того як правильно має поводитись чоловік, а як має поводитись жінка в соціумі. Це диктує школа, сім'я, церква, різні

організації, професійні угруповання, інститут, засоби масової інформації та телебачення. Проблематика цього має потребу в більш глибокому розуміння та перегляді ролі жінки та чоловіка в соціумі [21]. В експерименті Джун Стетем з групою батьків з 18 сімей у Великобританії було встановлено, що формування гендерної ідентичності та розуміння своєї статі є досить стійким особистісним новоутворенням. В експерименті взяли участь батьки, котрі мали на меті виховання андрогінних особистостей, тобто пропагували необхідність володіння їх дитиною маскулінними та фемінними якостями. Такі батьки вважали, що хлопчикам потрібно проявляти більше чуйності, а дівчаткам – відважності. Як не старались батьки виховати в своїх дітях андрогінні риси, але більшою мірою на формування гендерної ідентичності їх дітей вплинув соціум. Колектив друзів, зовнішнє середовище, школа, жіноча та чоловіча мода в поведінці більшою мірою здійснила вплив на особистостей, а ніж виховання [8, с. 325-330].

Андрогін є базисним своєрідним компонентом природного розвитку людини, котрий володіє певною символікою та морфологічною історією. Досить часто андрогінність в особистості може бути прихованою крізь призму того, що соціум придушує будь-які прояви не своєрідні певній статі. Як наслідок в людини даний аспект залишається не усвідомлюваним [20].

Маскулінність – це система тих якостей, котрі по своїй природі має виявляти лише чоловік. Класично чоловічими якостями вважаються: мужність, холонокровність, жорсткість, ініціативність, активність, лідерські якості, схильність до ризикованої поведінки. За допомогою таких психологічних якостей чоловік знаходить шлях до самореалізації та саморозвитку. Проте в контексті маскулінності також виділяють низку негативних якостей: агресивність, надмірну ризикованість в поведінці, жорсткість [7, с. 113-124].

Фемінність - це якість особистості, котра властива лише жінкам. Сюди класично входять наступні риси поведінки: чуйність, терпеливість, бачність, щедрість, ніжність, турботливість. Фемінність пов'язується з емоційністю, м'якістю, чуйністю, нормативністю, комунікативними навичками, сензитивністю, здатністю до емпатійної поведінки. Фемінна жінка вважається

більш реалістичною, практичною, вразливою, безпосередньою і пасивною, ніж жінка з не такою однозначно домінуючою жіночністю. Виражена фемінність передбачає переважання несвідомого рівня саморегуляції, схильність до інтуїтивного осягнення дійсності, чітку материнську орієнтацію [6].

Згідно з соціальними стереотипами, котрі певною мірою визначають особливості соціальної поведінки особистості, для чоловіка нормативною і бажаною вважається виражена маскулінність. Для сучасної європейської жінки, навпаки, надмірна фемінність не є в тій же мірі нормативною і бажаною, в якій маскулінність - для чоловіка [4, с. 165-175].

Маскулінність не обов'язково притаманна чоловікам так само, як фемінність - не є виключно жіночою характеристикою. Такі фемінні властивості, як щиросердність, емоційність, інтуїтивність, вітальність, у значній мірі властиві і чоловікам, набуваючи виразності у міру наближення до особистісної зрілості. З іншого боку, серед жінок нерідко зустрічаються такі маскулінні якості, як безкомпромісність, наполегливість, розвинута мотивація досягнення, ініціативність, високий інтелект і свобода від стереотипів. В житті сучасного суспільства зустрічається чимало фемінних чоловіків і маскулінних жінок. Звичайно в даному контексті йдеться переважно не про фізичні властивості, а про психологічні характеристики [23, с. 105-112].

Досить довгий період часу прийнято було вважати, що маскулінність та фемінність є радикально протилежними полюсами одної і тої ж шкали. Іншими словами фемінність сприймалась як низький рівень вияву маскулінності, а маскулінність як відсутність фемінності в поведінці. В сучасних психологічних концепціях статі і статево-рольової поведінки ці властивості розглядаються, як відносно незалежні один від одного елементи. Іншими словами є цілком можлива наявність високого рівня розвитку цих двох виявів одночасно. Також ці дві характеристики можуть бути розвинені на низькому рівні. Поєднання високого розвитку фемінності та маскулінності в одній людині (незалежно від її статі) має назву – андрогінність. Андрогінність описується як якісна характеристика людини, котра не має стосунку до труднощів в формуванні

гендерної ідентичності чи порушення статевого потягу. Розвинута андрогінія в особистості, незалежно від її статі, передбачає багатий арсенал і гнучкість її рольової поведінки, високі соціально-адаптивні здібності й інші важливі якості. Згідно численних досліджень, доведено, що обдаровані володіють високим рівнем розвитку андрогінності [1,6].

Поняття андрогінії ввів в психологічну термінологію вже згадуваний Карл Юнг, пояснюючи її поняттями Аніма та Анімус. Американський психолог Сандра Бем створила психологічну методику вимірювання маскулінності і фемінності «Статеврольовий опис» (the Bem Sex-Role Inventory), згідно з якою можна діагностувати чотири типи людей незалежно від їхньої фізіологічної статі: 1) маскулінні (з вираженими чоловічими якостями); 2) фемінні (з вираженими жіночими якостями); 3) андрогінні; 4) невизначені (без виражених якостей маскулінності і фемінності) [26].

З моменту свого народження на світ маленька дитина одразу потрапляє під вплив всіх тих стереотипних поглядів, котрі панують в тому суспільстві, де вона проживає. Від своїх батьків, вчителів та вихователів дитина отримує або схвалення або осуд щодо своєї поведінки. На базі цього вона формує в себе установки щодо того, що можна робити, а що ні. Часто буває ситуація, коли деякі речі не є прийнятними, але людина відчуває потребу в їх вираженні, проте соціум це засуджує. Як наслідок, ці всі сили залишаються витісненими в підсвідомість особистості. Як тільки маленька дитина починає себе сприймати та усвідомлювати в приналежності до певної статі, вона починає пов'язувати це з багатьма ознаками: стилем одягу, манерою розмовляти та формувати стосунки з іншими, особливістю прояву почуттів та емоцій. На природні диференціально-психологічні відмінності між статями, які безперечно мають місце, накладаються моделі чоловічих і жіночих ролей, які існують в суспільній свідомості.

Вищезгадані суспільні моделі існують не просто як система поглядів на норми статево-рольової поведінки. Вони виступають як соціальні експектації, очікування, вони відіграють активну роль в формуванні соціальної поведінки особистості. У випадку, коли поведінка особистості відносно її ролі чоловіка чи

жінки не співпадає з тими нормами, котрі існують в суспільстві – то починається тиск на дану особистість, інколи навіть певні політичні діячі чи інші представники цього суспільства можуть застосовувати різноманітні санкції: штрафи та публічні зауваження, осуд, ілюстрація людини як негативного взірця для поведінки [24]. Результатом для людини такого осуду є поява в неї невпевненості в собі, заниженої самооцінки, поява почуття сорому та вини, внутрішні конфлікти. Незважаючи на те, які прагнення має сама особистість щодо особливостей формування гендерної ідентичності в неї, вона все-таки більшою мірою зважає на погляди та очікування соціуму щодо її поведінки. Як результат, власні потреби часто залишаються придушеними.

Процеси гендерно-рольової соціалізації чоловіків і жінок містять в собі багато розбіжностей. Для жінок більш прийнятними є такі погляди, в контексті яких є цінністю сім'я, виховання дітей, забезпечення домашнього затишку та ведення господарства. Для чоловіків прийнятною, з точки зору суспільства, є та поведінка, котра буде орієнтованою на досягнення високих показників в професійній діяльності, участь в різноманітних проявах активності. Відтак, для жінки важливим є продовження свого роду, створення сім'ї, а для чоловіка архіважливим є забезпечення сім'ї, якщо ж жінка чи чоловік не можуть з різних причин забезпечити цю свою основну функцію – то вони починають сприйматись, як такими, котрі не здатні успішно самореалізуватись та досягнути гармонії в житті [32].

Дані стереотипні вимоги здійснюють вплив на свідомість маленької дитини, котра лише починає свій шлях в контексті соціального життя. Через такі стереотипи дівчатка виростають з світоглядними установками щодо того, що вони є не здатними до роботи в певних сферах та повинні уступати свої лідерські позиції в певних питаннях чоловікам. Це в свою чергу впливає на самооцінку та формування комплексу неповноцінності в дівчат. Відповідно, якщо чоловік має внутрішні сили до того, щоб бути ніжним та чуйним, а соціум цього не схвалює – в нього виникає внутрішньо-особистісний конфлікт. Через це існують певні напрямки фемінізму чи прихильників вияву маскулінності, де чоловіки та

жінки борються за свої права бути такими, якими вони є насправді. Ці проблеми спричинили появу численних феміністичних рухів, покликаних допомогти жінкам в подоланні цих труднощів [24, с. 75-79].

Відтак, труднощі гендерної соціалізації мають не лише жінки. Хлопчик в процесі гендерного розвитку стикається з численними проблемами, в першу чергу пов'язаними з визнанням в оточенні однолітків, з лідерством, суперництвом тощо. Якщо для дівчинки проблема лідерства полягає в тому, що вона, з точки зору суспільних стереотипів, не повинна до нього прагнути, то для хлопчика - навпаки, суспільна думка змушує вважати його невід'ємною цінністю свого буття. Чоловік, не реалізований в сфері лідерства, часто тією ж громадською думкою вважається менш компетентним, ніж чоловік з високим статусом, інколи навіть - невдахою. Ця думка нерідко тисне на свідомість, змушує відмовлятися від покликання на користь сходження щаблями влади [3].

Для хлопчика бажання слідувати еталону маскулінності є не лише його базисною внутрішньою потребою, але й запитом суспільства щодо його майбутньої поведінки чоловіка. Надалі до чоловіка є більш критичне та ретельне ставлення щодо його патернів поведінки, ніж до жінки. Для жінки припустимим є вияви жорсткості та ініціативності, а для чоловіка прояв чуйності та підпорядкованості є не прийнятним. Як результат всіх перелічених проблем в чоловіка можуть виникати дисгармонії щодо формування гендерної ідентичності.

Таким чином, беручи до уваги світоглядні стереотипи, котрі мають місце в кожному соціумі та здійснюють вплив на поведінкові вияви особистості чоловіка та жінки, для чоловіків більш прийнятною та нормативною є поведінка із елементами маскулінності. Якщо ж розглядати жінок, то для даної категорії осіб відповідна їм фемінна поведінка не є настільки прийнятною, як маскулінність для чоловіків. Протягом останніх років нормативною поведінкою жінки вважається як вираження фемінності, так і маскулінності.

1.3. Гендерно-рольові дисгармонії як наслідки порушення гендерного розвитку

Якщо розглядати всі можливі варіації гендерно-ролевої дисгармонії особистості в їх деструктивному аспекті – то одним із найбільш поширених випадків такої девіації прийнято вважати гомосексуалізм. Гомосексуалізм трактується як видозміна спрямованості статевих потягів на протилежну стать, відбувається заміна об'єкта почуттів та потягу: відбувається заміщення природного потягу щодо представника іншої статі на представника своєї статі. Такий вид гендерно-ролевої дисгармонії не спричиняє глибинних змін щодо формування статевої ідентичності в чоловіків та жінок. Попри те, даний вид поведінки та заміщення статевого потягу прийнято вважати відхиленням від прийнятих в суспільстві норм поведінки щодо аспектів статево-ролевої поведінки особистості [11, с. 41-51].

На сьогоднішній день є наявними досить багато різновидів щодо порушення формування гендерної ідентичності особистості, котрі не завжди є пов'язані із органічними порушеннями в статевій сфері. В переліку таких порушень виокремлюють: трансвестизм та транссексуалізм. Перший різновид гендерно-ролевої дисгармонії традиційно сприймається як легша форма порушення статевої ідентичності в особистості. Трансвестизм - це бажання виконувати роль протилежної статі, що ілюструється в постійному перевдяганні, використанні імен та всіх можливих аксесуарів, що є притаманними для свого використання у представників протилежної статі. Даний вид гендерно-ролевої дисгармонії не має в своїй основі зміни гендерної ідентичності в людини. Якщо чоловік виявляє бажання перевдягатись в жінку та поводитись як жінка, попри те, він не перестає себе сприймати та усвідомлювати як чоловік. Його статева та гендерна ідентичність не є порушеною чи зміненою.

Важливо зазначити той аспект, що прояв чоловіками фемінізму чи жінками маскулінності поряд з трансвестизмом: є абсолютно різними явищами. Фемінінність чи маскулінність це прояв певних рис в поведінці, що є стійкими

характерологічними рисами особистості, а трансвестизм – це бажання брати на себе роль представника іншої статі. Є наявними також так звані перехідні, недевіантні форми часткового відтворення статевих та гендерних ролей, котрі не зумовлюють статево-ролеву дисгармонію в чоловіків чи жінок. Це, зазвичай, наслідок не відповідного виховання в неблагополучних сім'ях, чи таких де фігура матері чи батька була сприйнята дитиною з труднощами ідентифікації та формування власної статевої ідентичності. Також досить часто зустрічаються випадки того, що батьки хотіли мати сина, а народилась донька. Відтак, батьки можу виховувати власну дитину не звертаючи увагу на біологічну стать [17].

Транссексуалізм трактується як повне прийняття, розуміння та усвідомлення себе представником іншої статі. Цей вид дисгармонії є найбільш руйнівним та серйозним, з огляду на свої наслідки для особистості. Навіть в ситуації, коли в чоловіка чи жінки не було фізіологічних змін в організмі (відсутність гормонального дисбалансу чи інших дисфункцій в організмі), така деформація статевої ідентичності часто штовхає людину до бажання хірургічної зміни власної біологічної статі. Такі особистості усвідомлювано обирають варіант біологічної зміни власної статі, тому, що навіть за розуміння умов того, що людина є здоровим представником власної статі, її усвідомлення себе представником власної статі є більш істотнішим. Факт того, що така людина в майбутньому може не мати своїх власних дітей не є дією чи підставою для відмови від хірургічного втручання. Бажання відповідати біологічно представнику певної статі є сильнішим, ніж бажання батьківства.

Всі ці описані види статево-ролевої дисгармонії призводять до гендерно-ролевих конфліктних ситуацій. Відтак, кожен вид дисгармонії, який може бути в чоловіка та жінки може розглядатись як наявний внутрішньо-особистісного конфлікт між тим, ком є людина біологічно там тим, ким вона себе усвідомлює. Це певні протиріччя між зовнішнім та внутрішнім. Такі проблеми та труднощі в жінок та чоловіків завжди потребують кваліфікованої допомоги фахівців: психолога, психіатра, сексопатолога. [30. с. 25-29].

Якщо розглядати можливі різновиди дисгармоній та труднощів в контексті формування гендерної ідентичності, то варто зазначити, що їх є досить багато та вони можуть об'єднуватись при наявності певних обставин. Сюди можна віднести: гендерно-рольовий конфлікт, гендерно-рольова незрілість або інфантилізм та гендерно-рольову нестачу в особистості. Гендерно-рольовий конфлікт частково має місце при будь-якому виді гендерної дисгармонії, як вже зазначалось раніше.

Розглянемо більш детально гендерно-рольову незрілість. Тут мається на увазі можливу не відповідність між фізіологічним, психологічним віком особистості та певної стадії гендерного розвитку людини. Бувають гендерні ролі, котрі мають місце на більш ранніх чи пізніх етапах розвитку та становлення особистості, але за певних обставин вони можуть трансформуватись та видозмінюватись, займаючи місце не властиве для даного вікового періоду розвитку. В подальшому житті така людина може проявляти дитячі форми вияву гендерної поведінки [20].

Гендерно-рольова недостатність виявляється в двох базових форматах: гендерно-ролевий дефіцит та повна атрофія гендерних ролей. Якщо говорити про гендерно-рольовий дефіцит – то він описується як часткова або повна затримка в розвитку власного гендеру, рольової ролі, як наслідок гендерна роль засвоюється не правильно чи видозмінено. Ролевий дефіцит має місце саме тоді, коли певні гендерні ролі та прояв себе як представника певної статті є забороненими ще в ранньому дитинстві або такі, за котрі дитина отримує покарання. Атрофія гендерної ролі – це повна втрата певних ролевих функціональностей, іншими словами обмежене коло вияву гендерної поведінки. Атрофія гендерної ролі може сформуватись тоді, коли за певних причин прояв своєї гендерної ролі є неможливим [21].

Отже, гендерний розвиток людини є досить багатограним та складним процесом, в котрому є досить багато суперечностей та протиріч. Якщо виникають певні труднощі на життєвому шляху особистості - то вони неодмінно залишають свій слід на особливостях формування гендерно-рольової поведінки

особистості. Гармонійний та всебічний розвиток людини можливий лише за умови формування у неї конструктивної гендерної ідентичності та чіткого прийняття та усвідомлення себе як носія певної статті. Також лише за таких умов можлива наявність позитивно налаштованих стосунків в контексті побудови сім'ї [6].

Цікаво розглянути можливі варіанти заміщення маскулінності у чоловіків, а саме [5, с. 880-900]:

1. Ідентифікація себе з класичним ідеалом чоловіка: агресивний та жорсткий образ чоловічого начала, що може виявлятися в асоціальних та деструктивних формах поведінки: алкоголізм, наркоманія, тютюнопаління, насилля, бійки. Це все може сприйматись чоловіком як варіант норми та самоствердження себе як чоловіка.

2. Повна підпорядкованості в соціальному житті, котра може заміщуватись жорсткою поведінкою в побуті щодо дружини та дітей. В даному аспекті мова йде про деспотизм як різновид демонстрації своєї чоловічої ролі.

3. Повна пасивність в соціальному аспекті. Це як варіант втечі від відповідальності через власну неможливість приймати рішення та низький рівень розвитку особистісної зрілості. Як наслідок відповідальність на себе в цьому випадку бере дружина і як варіант поведінки – починає демонструвати риси маскулінності та фемінності одразу [26].

В 1970 році вперше була висвітлена проблема прояву фемінізму чоловікам та маскулінності жінками. Дана проблематика розглядалась в одному із радянських видань того часу. Від тоді обговорення щодо притаманної ролі чоловіку та жінці продовжується.

Масштабного розголосу отримала опублікована вченим Б.Ц. Урланісом стаття під назвою: «Бережіть чоловіків». В своїй статті вчений описував причини дитячої смертності, меншої тривалості життя чоловіків загалом, високий рівень смертності через аварії та негативні звички у чоловіків. Цим всім автор хотів проілюструвати те, що насправді чоловіки – це слабка стать і вони потребують більшої до себе уваги та турботи з боку соціуму [9].

Деякі автори описують проблематику того, що чоловіки відходять від стандартних вимог до маскулінної поведінки, котрі прийняті в суспільстві. Уявлення багатьох чоловіків про те, як мають поводитись представники сильної статі не співпадають з сучасними умовами сьогодення. З кожним днем до чоловіків ставляться все нові вимоги і не завжди вони готові до змін в своїх світоглядних установках, поведінкових патерах та переконаннях. Відтак, деякі автори пропагують ідею того, що на сьогоднішній день підвищується рівень фемінізації чоловіків і тому необхідно віддалятися від нього та шукати шляхи повернення формату прояву маскулінності чоловіками, а фемінні риси залишити для прояву виключно жінкам [29, с. 79-86].

В періоди того часу, коли відбувались історичні зміни, старі форми гендерної поведінки ставали не потрібними та не ефективними взагалі. Виходячи з того вчені та ідеологи почали наголошувати на тому, що відбувається пропагування фемінності у чоловіків та поступово зникає маскулінність як прояв мужності.

Згідно свого опису, «ніжні та чуйні» чоловіки не перестають співвідноситись із ідеалом справжнього чоловіка. Зникає також бачення того, що чоловік має бути переможцем, жорстким та рішучим в своїх поведінкових виявах. За підрахунками американських журналістів близько 29 % чоловіків схильні до прояву фемінності та мають труднощі із процесом формування власної гендерної ідентичності. Першопричинами виникнення таких труднощів в чоловіків є: проблемні стосунки з батьком чи матір'ю, складні життєві умови, кризи та стреси, травматичний досвід в минулому [2].

Роберт Блай вказує на те, що основним завданням для суспільства на даний час є – допомогти чоловікам віднайти стежину до власного духовного розвитку та формування духовних цінностей у них. Внаслідок того, що жінки почали все більше проявляти маскулінність, чоловіки стають все феміннішими у своїх проявах і їм важко віднайти внутрішній баланс в своєму саморозвитку. Схожі твердження були прописані також німецькими філософами та соціологами ще в ХХ столітті [20].

Вчений Р.Блай та його наставники описують в своїх дослідженнях особливості взаємовідносин між батьком та сином в контексті того, що таке спілкування є збідненим та емоційно пустим. Все це відбувається через певні стереотипи та ідеали поведінки, котрі нав'язує соціум (про те, що чоловік має бути жорсткий та емоційно стриманим) [8, с. 325-330].

В сучасному світі все більше чоловіків починає займатись веденням домашнього господарства та вихованням дітей. Наприклад, для жителів Швеції абсолютно нормальним та схвальним є те, що чоловіки йдуть в декрет та займаються вихованням дітей, а жінка продовжує працювати. Це сприяє високому розвитку гармонійності в стосунках між чоловіком та жінкою. Рівність статей у Швеції отримується за допомогою часткової видозміни завдань сім'ї та перенесу їх у публічну область, при звуженні і нівелюванні приватної сфери, нівелювання її соціальної функції [26].

Важливо виділити також категорію осіб, котрі прийнято вважати метросексуалами. Це особи, котрі надмірну увагу приділяють власному зовнішньому вигляду, як представника певної статті. Вони прагнуть бути модними, популярними та еталонними у своїх діях, висловлюваннях та манерах. Соціолог Ендрю Паркер стверджує, що Девід Бекхем започаткував руйнування «маскулінного коду» і сприяв популяризації метросексуалізму.

Варто вказати і на популяризацію терміна «ретросексуалізм», в основі якого є демонстративне ілюстрування відмінності себе від інших як представника певної статті. Ретросексуали часто надійно показують свою зверхність та нівелюють інших представників своєї ж статті, якщо вони не поводяться так само. Сюди можна віднести чоловіків, які спеціально не слідкують за собою, не голені, не користуються засобами особистої гігієни [15, с. 582-606].

П'єр Бурдьє досліджував те, наскільки чоловіки та жінки схильні до занепокоєння щодо свого зовнішнього вигляду для інших. Інколи чоловік чи жінка настільки не задоволені своєю зовнішністю, що в них включаються механізми гіперкомпенсації та маскування справжнього «Я». Якщо ж претензії

до себе мають постійний та систематичний характер відбувається деформація гендерної ідентичності та поява статевої дисгармонії в особистості [21]. Відтак, як вияв маскування своєї статевої ідентичності дослідники виокремили поняття: «хлюст», що означає надмірну публічність та демонстрацією своєї гендерної ідентичності [14, с. 19, 17].

В сучасних умовах сьогодення виникають все нові вимоги до поведінкових патернів чоловіків та жінок а соціумі. Більшість жінок починають вважати, що вони можуть бути годувальниками сім'ї та проявляти маскулітні риси, а чоловіки в свою чергу все частіше обирають господарство та сім'ю, виходять в декрет та займаються вихованням дітей. Відтак, жінки починають усвідомлювати, що їм необхідно брати більшу частину відповідальності за свою сім'ю та дітей, оскільки чоловіки обирають більш пасивну позицію. Виходячи з цього, фемінізм чоловіків може мати певні труднощі в аспекті повноцінної реалізації жінок. Проте, якщо ж жінка обирає прояв маскулітності в поведінці – то відбуваються і трансформації з поведінковими патернами чоловіка – він стає все фемінішим в своїх проявах. Як наслідок, жінки обирають активний спосіб життя, все частіше відмовляються від шлюбу та сім'ї. Для таких жінок, чоловік з проявами фемінітності перестає сприйматись як базис сім'ї. В таких умовах жінка бере всю відповідальність на себе та починає проявляти андрогінні риси в поведінці, будучи одночасно в двох проявах: фемінітності та маскулітності [30, с. 25-29].

Отже, видозміна класичних цінностей для чоловіків та прояв маскулітності ними знаходить свою трансформацію з впливом різних факторів та умов розвитку суспільства. Уявлення людини про свою гендерну роль досить часто не збігається з суспільно-прийнятими стереотипами в соціумі. Як наслідок наявність труднощів в формуванні власної гендерної ідентичності та впливу з боку суспільства (сюди відноситься виховання, умови проживання, кризи розвитку, фрустраційні переживання, психофізіологічні особливості особистості) можуть спричинити появу гендерно-ролевої дисгармонії загалом.

Висновок до РОЗДІЛУ I

Відтак, рольова ідентичність – це осмислення та сприйняття себе як представника певної статті і відповідно носія певного набору соціальних ролей. До складових компонентів загальної ідентичності людини можна віднести різноманітні вияви та частини ідентичності особистості, котрі формуються на основі її індивідуально-психологічних якостей, а саме: статева, етнічна, політична, релігійна та професійна ідентичності особистості.

Таким чином, беручи до уваги світоглядні стереотипи, котрі мають місце в кожному соціумі та здійснюють вплив на поведінкові вияви особистості чоловіка та жінки, для чоловіків більш прийнятною та нормативною є поведінка із елементами маскулінності. Якщо ж розглядати жінок, то для даної категорії осіб відповідна їм фемінна поведінка не є настільки прийнятною, як маскулінність для чоловіків. Протягом останніх років нормативною поведінкою жінки вважається як вираження фемінності, так і маскулінності.

Уявлення людини про свою гендерну роль досить часто не збігається з суспільно-прийнятими стереотипами в соціумі. Як наслідок наявність труднощів в формуванні власної гендерної ідентичності та вплив з боку суспільства (сюди відноситься виховання, умови проживання, кризи розвитку, фрустраційні переживання, психофізіологічні особливості особистості) можуть спричинити появу гендерно-ролевої дисгармонії загалом.

РОЗДІЛ ІІ. ЕМПІРИЧНЕ ВИВЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ ФОРМУВАННЯ ФЕМІННОСТІ У ЧОЛОВІКІВ

2.1. Методологічна база дослідження

Для послідовності в проведенні дослідження сформульовано завдання:

1. Виокремлення мети емпіричного дослідження.
2. Формування вибірки.
3. Визначення методик для проведення дослідження.

Мета проведеного емпіричного дослідження полягала у вивченні психологічних особливостей та чинників впливу на формування фемінності у чоловіків. Вибірка складалась із 42-х чоловіків. Вік досліджуваних: від 17-ти до 24-х років.

З метою проведення порівняльного аналізу та перевірки гіпотез дослідження нами сформовані 2 групи досліджуваних, які відрізнялись за віком. Перша група: досліджувані студенти віком від 17 до 19-ти років (20 осіб), друга група: досліджувані студенти віком від 20-ти до 22-х років (22 особи).

Для реалізації поставленої мети нами були використані такі психодіагностичні методики: опитувальник С. Бем, методика визначення загальної самооцінки особистості, опитувальник «Я – жінка (чоловік)» Л.Н. Ожиговой.

Методика вивчення маскулінності-фемінності була запропонована С. Бем в 1974 році для визначення рівня розвитку маскулінності, фемінності та андрогінності в особистості. Опитувальник складається із 60-ти тверджень, кожне із яких особистість оцінює по мірі наявності у себе. Результати випробуваного (відмічені їм характеристики) порівнюються з ключем, і за кожне збіг нараховується один бал [31].

Ключ методики: маскулінність (номери питань): 1, 4, 7, 10, 13, 16, 19, 22, 25, 28, 31, 34, 37, 40, 43, 46, 49, 52, 55, 58; фемінінність (номери питань): 2, 5, 8, 11, 14, 17, 20, 23, 26, 29, 32, 35, 38, 41, 44, 47, 50, 53, 56, 59. Показники маскулінності (М) і фемінінності (F) обчислюються таким чином: сума балів по

маскулінності ділиться на 20 це M, і сума балів за фемінності ділиться на 20 це F. IS (основний індекс) обчислюється за формулою: $IS=(F-M) - 2,322$.

Інтерпретація випробуваного відносять до однієї з 5 категорій:

- 1) IS менше 2,025 яскраво виражена маскулінність;
- 2) IS менше 1 маскулінність;
- 3) IS від 1 до +1 андрогинність;
- 4) IS більше +1 фемінність;
- 5) IS більше +2,025 яскраво виражена фемінність.

Методика визначення загальної самооцінки особистості складається із 32-х суджень. Кожна відповідь кодується балами за схемою: дуже часто-4, часто - 3, іноді-2, рідко-1, ніколи-0. Для виявлення рівня самооцінки потрібно підсумувати бали за всіма 32 судженнями. Сума балів: від 0 до 25 – свідчить про високий рівень самооцінки, за якого людина, як правило, не обтяжена «комплексом неповноцінності», правильно реагує на зауваження і рідко піддає сумніву власні дії; від 26 до 45 – свідчить про середній рівень самооцінки, коли людина рідко страждає від «комплексу неповноцінності» й лише іноді намагається підлаштуватись під думку інших; від 46 до 128 – вказує на низький рівень самооцінки, за якого людина болісно сприймає критичні зауваження на свою адресу, намагається завжди зважати на думку інших і часто страждає від «комплексу неповноцінності».

Опитувальник «Я – жінка (чоловік)» Л.Н. Ожиговой є варіантом проєктивної методики, оскільки не має готових варіантів відповідей. Досліджуваним необхідно в довільній формі продовжити речення. Для кожної пропозиції виводиться бал, що показує, наскільки дана пропозиція характеризує поведінку індивіда як відповідного гендерному стереотипу (2 бали), який не відповідає (0 балів) або нейтрального (1 бал). У цьому випадку індивідуальна оцінка ступеня стереотипності / нестереотипно носить суб'єктивний характер, відтак сам респондент визначає для себе характеристики гендерного стереотипу. Отримані по всіх пропозиціях результати сумуються.

Отже, для досягнення мети і підтвердження гіпотез було обрано ряд методик: опитувальник С. Бем, методика визначення загальної самооцінки особистості, опитувальник «Я – жінка (чоловік)» Л.Н. Ожиговой.

2.2. Аналіз отриманих результатів

Опрацювавши результати дослідження, доцільно подати отримані показники. Щодо вивчення фемінності та маскулінності досліджуваних за методикою С. Бем, на основі визначення середнього значення, отримані такі дані (див. табл. 2.2.1.).

Таблиця 2.2.1.

Показники щодо рівня розвитку фемінності та маскулінності у досліджуваних

Методика	Шкала	Шкала
Методика С. Бем	Фемінність	Маскулінність
Бали	12,5 балів	10,9 балів

Встановлено, домінування фемінності у досліджуваних чоловіків. За показником маскулінності отримано нижчий показник. Чоловіча фемінність може мати прояв в поведінкових патернах. Такі чоловіки менш агресивні, більш схильні до гнучкої поведінки. Щодо комунікативних навичок, то у чоловіків маскулінних, дані навички мають нижчий рівень прояву, ніж у чоловіків, котрі проявляють фемінність. Отримані дані можна спостерігати на наступній діаграмі

(див. рис. 2.2.1.)

Рис. 2.2.1. Співвідношення показників щодо рівня розвитку фемінності та маскулінності у досліджуваних

За даною діаграмою спостерігається незначна різниця у відсотковому співвідношенні щодо рівня вияву фемінності та маскулінності, проте, фемінність має вищий показник.

За методикою визначення загальної самооцінки особистості отримані наступні результати (див. табл. 2.2.2.).

Таблиця 2.2.2.

Показники щодо рівня розвитку самооцінки у чоловіків

Методика	Шкала
Методика визначення самооцінки	Самооцінка
Бали	37,3 бали

За даною таблицею, визначено, що рівень розвитку самооцінки у досліджуваних чоловіків – середній. За таким показником, особистість володіє адекватним рівнем самооцінки, котрий поєднує в собі розуміння власних сильних та слабких сторін. Вагомий вплив здійснює значення ситуаційних факторів, які мають дію на підвищення чи зниження самооцінки у досліджуваних особистостей.

Розглянемо отримані результати за опитувальником «Я – жінка (чоловік)» Л.Н. Ожиговой. Отримані наступні показники (див. рис. 2.2.2.).

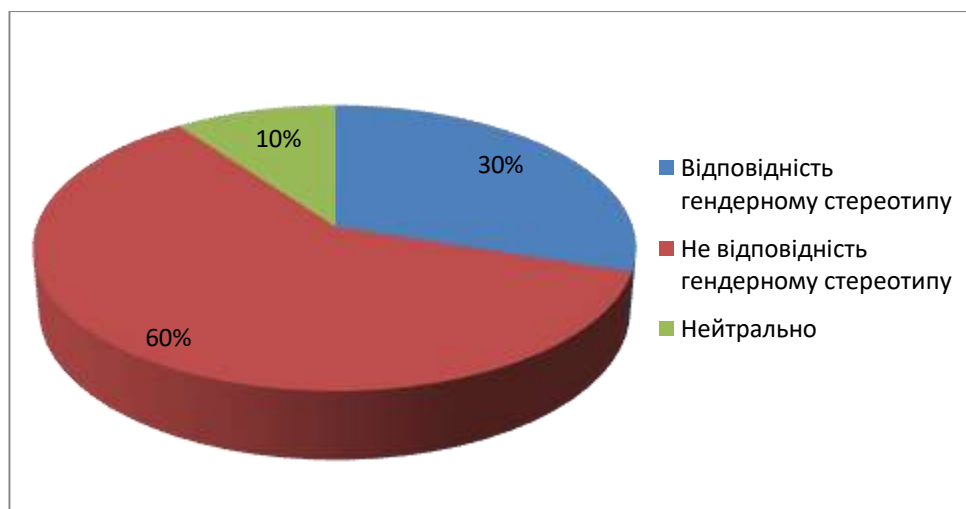

Рис. 2.2.2. Співвідношення показників щодо рівня відповідності поведінки чоловіків гендерному стереотипу

Відповідно до отриманих показників можна стверджувати, що домінуючою є не відповідність поведінки чоловіків прийнятним гендерним стереотипам. Трохи менша частина досліджуваних, а саме 30 % відповідає гендерним стереотипам та найменший відсоток отриманий щодо нейтрального, проміжного результату.

Для підтвердження чи спростування гіпотез дослідження при обробці отриманих результатів доцільно застосувати кореляційний аналіз (на основі лінійної кореляції Пірсона). За отриманими взаємозв'язками у кореляційній матриці (див. дод. В), можна зазначити наступні аспекти. Розглянемо кореляційну плеяду за взаємозв'язками між шкалою маскулінності та шкалою самооцінки (див. рис. 2.2.3.).

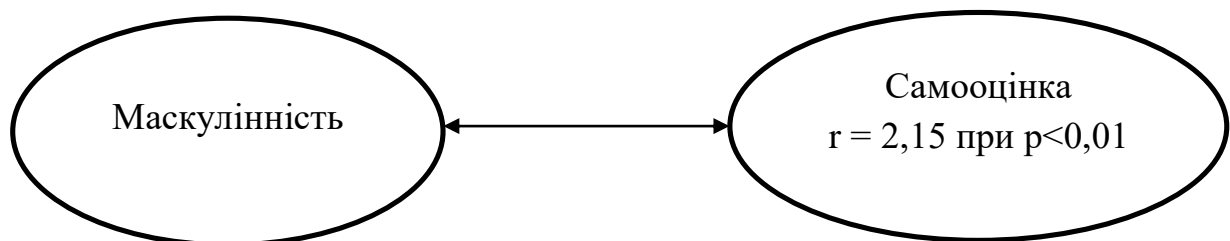

Рис. 2.2.3. Кореляційні взаємозв'язки між шкалою маскулінності та шкалою самооцінки

Встановлено наявність статистично значущого прямого кореляційного взаємозв'язку між шкалою маскулінності та шкалою самооцінки ($r = 2,15$, при $p < 0,01$). Наявність такого взаємозв'язку свідчить про те, що чим вищим у чоловіка буде показник рівня розвитку маскулінності, тим вищою буде самооцінка й навпаки – чим нижча самооцінка, тим нижчі показники будуть за шкалою маскулінності. Маскулінність - це прояв чоловічої сили, впевненості в собі, наполегливості. Ймовірно, що висока самооцінка чоловіка спонукає прояв ним жорсткості у поведінці, маскулінності. Якщо ж чоловік володіє низькою

самооцінкою, невпевнений в своїх силах та не володіє мотивацією до досягнення успіху – то він, ймовірно, буде більш схильним до прояву фемінності, оскільки показник маскулінності буде низьким. Виходячи з цього, маскулінність може бути пов'язана із високою самооцінкою у чоловіка. Стереотип чоловічої маскулінної поведінки співзвучний із високою самооцінкою.

Цікаво розглянути кореляційні взаємозв'язки за шкалою самооцінки та фемінності у досліджуваних чоловіків. Саме за цими показниками можна отримати дані про підтвердження чи спростування однієї із гіпотез нашого дослідження (див. рис. 2.2.4.).

Рис. 2.2.4. Кореляційні взаємозв'язки між шкалою фемінності та шкалою самооцінки

Встановлено наявність статистично значущого оберненого кореляційного взаємозв'язку між шкалою фемінності та шкалою самооцінки ($r = -2,55$, при $p < 0,01$). За цими значеннями, згідно оберненого взаємозв'язку, у чоловіка, котрий володіє високим рівнем розвитку самооцінки, наявний низький рівень розвитку щодо показника фемінності й навпаки. Чоловіки, які проявляють фемінність, володіють не високим рівнем розвитку власної самооцінки. Фемінність, ймовірно, у чоловіків проявляється як не впевненість у власних силах та наявність мотивації до уникнення невдач.

Отже, за отриманими кореляційними взаємозв'язками гіпотеза нашого дослідження підтвердилась. Психологічним чинником формування фемінності у чоловіків є рівень розвитку самооцінки. Маскулінність спостерігається при високому рівні розвитку самооцінки, фемінність – при низькому.

2.3. Порівняльний аналіз отриманих показників

Здійснення порівняння проводилось на основі підрахунку середніх значень щодо шкал кожної із методик дослідження в контексті порівняння двох груп досліджуваних. Перша група: досліджувані студенти віком від 17 до 19-ти років (20 осіб), друга група: досліджувані студенти віком від 20-ти до 22-х років (2 особи). Згідно визначення середнього значення даних за опитувальником С. Бем та методикою визначення загальної самооцінки особистості у двох груп досліджуваних отримані наступні дані (див. рис. 2.3.1.).

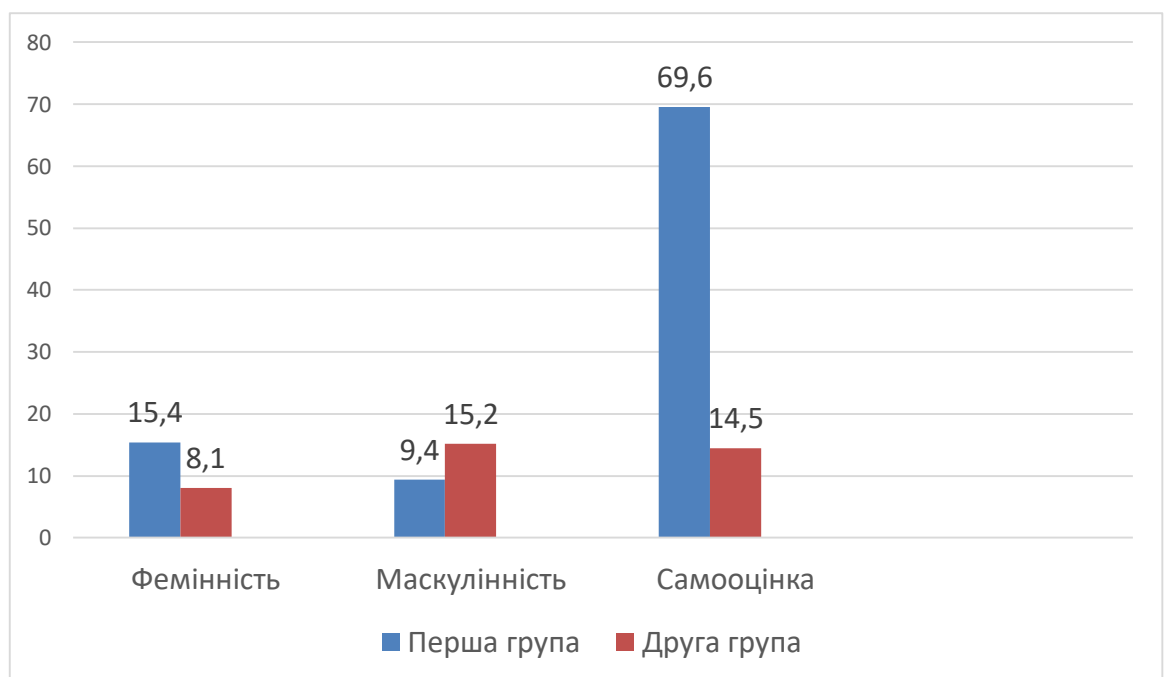

Рис. 2.3.1. Показники відмінностей рівня розвитку фемінності, маскулінності та самооцінки у досліджуваних

За даними щодо порівняння двох груп досліджуваних встановлено наступне. У чоловіків, віком від 17-ти до 19-ти років діагностовано: високий рівень розвитку фемінності та низький рівень розвитку самооцінки (згідно ключа методики). У чоловіків віком від 20-ти до 22-х років діагностовано високий рівень розвитку маскулінності та високий рівень розвитку самооцінки (згідно ключа методики). Можна припустити те, що на формування фемінності у чоловіків впливає вік. У молодших за віком чоловіків переважає фемінність, тому що вони ще не сформовані як самостійні особистості. У чоловіків, котрі є

старшими вже переважає маскулінність у поведінці. Даний аспект може мати місце, оскільки, з віком людина набуває особистісної зрілості, а саме чоловік набуває мужності, маскулінності. Прояв маскулінності в поведінці не є прерогативою лише чоловіків, так само, як і прояв фемінних рис не завжди має належати саме жінкам. Декотрі риси маскулінності та фемінності загалом, такі як: відповідальність, наполегливість, лідерські якості, духовні цінності, емоційно-вольовий інтелект, щирість можуть виступати характеристиками особистісної зрілості особистості. Відтак, дані риси можуть проявлятися як чоловіками, так і жінками. Досить часто жінки можуть виявляти такі прояви, як: мотивація досягнення успіху, жорсткість, автономність, котрі можуть допомагати їм в процесі особистісної та професійної самореалізації. А такі, виключно жіночі риси, як наприклад: терплячість, ніжність та уважність можуть допомагати чоловікам у формуванні емоційного інтелекту та побудові конструктивних міжособистісних стосунків з іншими. Відтак, в умовах розвитку сучасного суспільства все частіше зустрічаються прояви фемінності у чоловіків та маскулінності в жінок.

Цікавим аспектом є те, що у старших чоловіків вищий рівень розвитку самооцінки, ніж у молодших чоловіків. Даний результат підтверджується у контексті отриманих кореляційних взаємозв'язків. Показники щодо самооцінки досліджуваних двох груп можна спостерігати у відсотковому співвідношенні (див. рис. 2.3.2.).

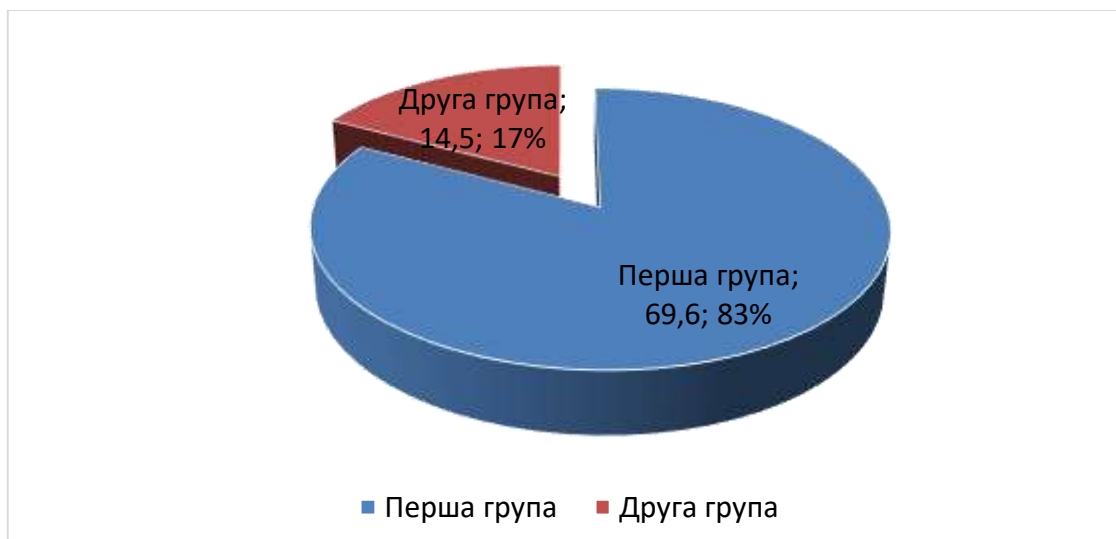

Рис. 2.3.2. Співвідношення показників рівня розвитку самооцінки у двох груп досліджуваних

За даною діаграмою спостерігається наявність високого рівня розвитку самооцінки у чоловіків із другої групи (20-22 роки), (згідно ключа методики) та наявність низького рівня розвитку самооцінки у чоловіків першої групи (17-19 років). Беручи до уваги показники віку, у старших чоловіків домінує маскулінність, у молодших чоловіків – фемінність. Це може зумовлюватись набуттям досвіду, впливом соціальної ситуації розвитку та формуванням впевненості в собі.

Розглянемо співвідношення показників у двох груп досліджуваних щодо рівня відповідності поведінки чоловіків гендерному стереотипу (див. рис. 2.3.3.).

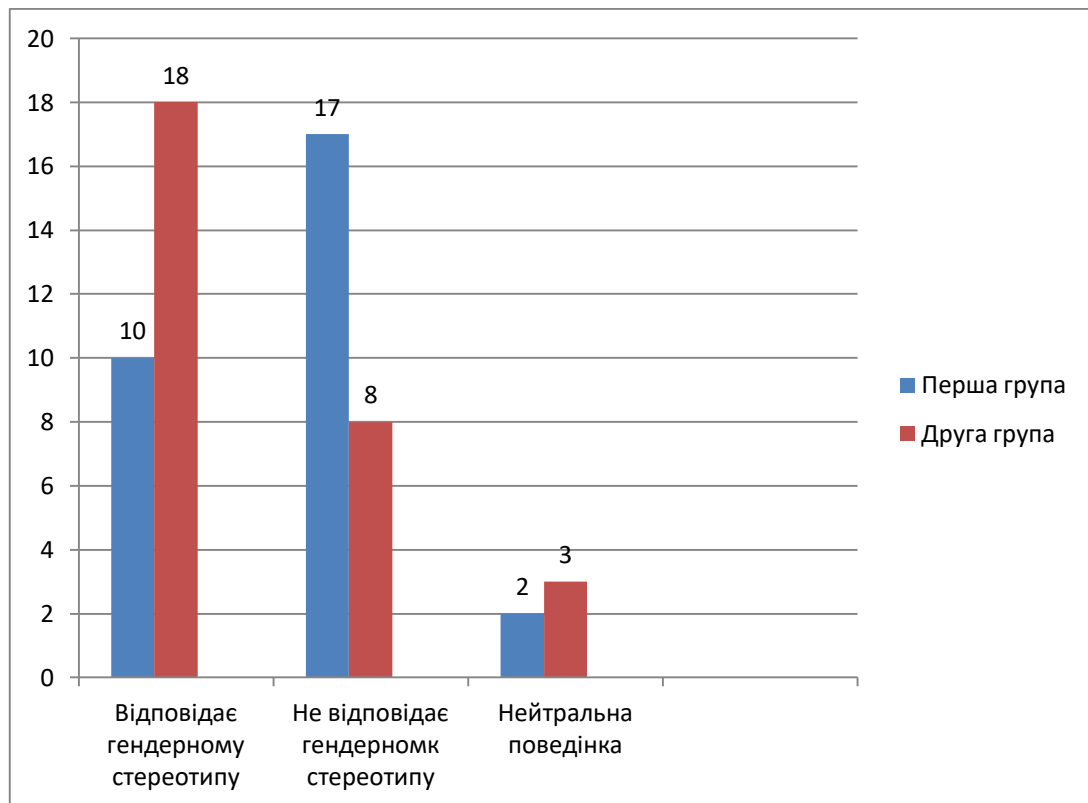

Рис. 2.3.3. співвідношення показників у двох груп досліджуваних щодо рівня відповідності поведінки чоловіків гендерному стереотипу

Таким чином, згідно даного рисунка та середніх балів по шкалах методики у кожній із досліджуваних груп визначені домінуючі поведінкові патерни. У досліджуваних чоловіків першої групи спостерігаються вищі показники щодо не відповідності їх поведінки гендерному стереотипу та низькі бали по шкалі

відповідності такої поведінки. Іншими словами, можна зазначити те, що для молодших чоловіків більш властивою є фемінна, а не маскулінна поведінка. У досліджуваних другої групи вищі показники щодо відповідності їх поведінки гендерному стереотипу, тобто маскулінній поведінці.

Отже, гіпотеза дослідження про те, що вік є одним із чинників впливу на формування фемінності у чоловіків, знайшла своє підтвердження, відповідно до співвідношення показників середніх значень двох досліджуваних груп чоловіків. Прояв фемінності чоловіками має свою особливість в тому аспекті, що вік може впливати на рівень даного прояву.

2.4. Методологічні рекомендації щодо профілактики гендерно-рольової дисгармонії у чоловіків

На формування гендерно-ролевої дисгармонії у чоловіків (зокрема формування фемінності) впливає рівень розвитку самооцінки. Самооцінка особистості формується ще в дитинстві, саме тому доцільно надати ряд рекомендацій щодо коректних виховних впливів на хлопчиків з метою профілактики гендерно-ролевої дисгармонії.

Виховання хлопчика - це справа нелегка, що потребує від матері терпіння і акуратності. Помилки у вихованні можуть привести до того, що син перетвориться на фемінного чоловіка, інфантильного, не здатного приймати рішення і нести за них відповідальність.

Однією з найпоширеніших і, разом з тим, найнебезпечніших помилок є гіперопіка. Ця помилка особливо характерна для матерів, які виховують своїх синів поодиноці, або коли син - це єдина дитина в сім'ї, або якщо мати занадто сильно любить свою дитину, не розуміючи, що ця любов йде дитині на шкоду.

Професійні психологи вважають, що гіперопіка — це підвищена дбайливість з боку батьків і, як наслідок, знижена самостійність чада. Звичайно, пониження рівня самостійності характерно і для дівчаток в подібному випадку, просто якщо для представниць прекрасної статі це ще півбіді, то для чоловічої

половини людства це просто життєва катастрофа. Ваша надмірна опіка призведе до того, що ви виростите не чоловіка, а «маминоного синка» [30, с. 25-29].

Слід відразу сказати, що ваші фрази на кшталт: «Але просто він у мене такий ніжний, він не схожий на інших!» Або «Він не такий грубий як всі інші, він незвичайний і дуже ранимий і тому до нього потрібний особливий підхід!» - це ніщо інше, як спроба виправдати власні неправильні дії. Зрозумійте, що результатом такої вашої поведінки може стати те, що син без вашої допомоги не зможе вирішити навіть найпростіші життєві завдання. Замість успішної людини ви виростите людину не здатну до самореалізації.

Наступною помилкою, яка властива в основному для багатьох сімей - це те, що виховання хлопчиків мама бере повністю на себе. Мабуть особливості нашого менталітету такі, що громадяни впевнені, ніби виховання дітей - це виключно жіноча прерогатива. При цьому, ми забуваємо про те, як важливо для хлопчиська вплив батька або будь-якого іншого близького чоловіка. Наприклад, якщо ви ростите сина самостійно, то нехай він обов'язково спілкується з дідусем, дядьком, другом сім'ї. Ні в якому разі не обмежуйте спілкування сина з батьком, навіть якщо ви перебуваєте з останнім у розлученні. Як би вам не було це неприємно, це піде на благо вашому синові, а це найголовніше. Тільки від чоловіка син зможе перейняти найважливіші чоловічі якості, вибудувати свій внутрішній світ, свою життєву структуру цінностей.

Загалом, не забирайте своє чадо від чоловічій компанії. Занадто тісні стосунки з матір'ю також дуже часто заважають нормальному розвитку майбутнього чоловіка. Звичайно, просто чудово, якщо мама - це кращий друг, до якого завжди можна прийти і поділитися невдачами, довірити найпотаємніші таємниці і розраховувати на підтримку. Це дозволяє виховувати у хлопчика співчуття, увага до людей, вміння піклуватися про ближнього і співпереживати. Але якщо зв'язок між матір'ю та сином стає занадто тісною, то ви отримуєте не відчуває чоловіка, а простого інфантильного хлопчика. Саме тому, фахівці, в області психології, підкреслюють необхідність поступово послаблювати зв'язок із сином.

У підлітковому віці починайте «відпускати» від себе сина, як би важко вам не було. Дозвольте своєму чаду мати свої «чоловічі» секрети, які будуть доступні тільки йому, його друзям або тим людям, яким він сам захоче їх довірити. Зрозумійте, це не погано. Він дорослішає і має право на особисте життя, яка не має до вас ніякого відношення і прихована від ваших очей. Прийміть це, як даність. Але при цьому, якщо син вирішив щось розділити саме з вами, ніколи не відмовляйте йому в увазі, раді або співчутті. Не варто робити все можливе, щоб тільки уберегти свого сина від помилок. Це не правильно. Психологи вважають, що це, мабуть, найбільша помилка люблячої матері. Зрозуміло, кожна мати хоче, щоб її чадо як можна менше помилялося і крокувало по життю, вибравши гладеньку асфальтовану дорогу. Але, на жаль, зазвичай це ні до чого доброго не приводить. Згадайте себе в дитинстві. Ви напевно грали з сірниками до тих пір, поки одного разу не обпекли пальчик, після чого усвідомили, як же ваша мама була права, коли забороняла вам робити це. Ось і дозвольте своєму синові отримати «двійку» за невивчений урок, отримати за це «наганяй», або вислухати «лекцію» від хазяїна саду, в якому ваше чадо намагалося вкрати яблука. Тільки так ваш хлопчисько навчиться нести відповідальність за свої дії, відповідати за свої вчинки. Пам'ятайте про те, що відчуття безкарності ще нікого до хорошого не доводило.

Підвищений контроль - ще одна поширена помилка матусь. Підвищений контроль часто супроводжує гіперопіку. Деякі матусі перегинають палицю і починають контролювати буквально все: починаючи від того, що син з'їв на обід і закінчуючи тим, які шкарпетки він надів. Якщо вашому сину шість, сім або навіть вісім років — це ще нормально [6]. Але коли перед вами стоїть підліток, який ось-ось почне користуватися бритвою, а ви вичитуєте його за те, що запізнився додому на п'ять хвилин або неохайно виглядає - це вже справжнісінький перебір. Психологи стверджують, що чоловіки більше потребують свободі, ніж жінки і це обов'язково необхідно враховувати при вихованні хлопчика. Це не його примха, а об'єктивна необхідність. І обов'язково заохочуйте його дружбу з ровесниками. Для чоловіків це особливо важливо.

Саме в дружбі чоловіки знаходять такі особистісні якості як вірність, чесність, благородство, стають сильними і мужніми. Вони можуть пожертвувати своїми інтересами заради друга. Цінуйте це в своєму синові.

Отже, декотрі помилки у вихованні можуть привести до появи дисгармонії в хлопчиків та майбутніх чоловіків в аспекті формування гендерно-ролевої ідентичності. Саме тому варто досить ретельно та відповідально чинити конструктивні виховні впливи на дитину з метою формування її гармонійності у всіх виявах.

Висновок до РОЗДІЛУ II

Таким чином, в даному розділі нами проведене емпіричне дослідження психологічних особливостей та чинників формування фемінності у чоловіків на основі використання наступних методик: опитувальник С. Бем, методика визначення загальної самооцінки особистості, опитувальник «Я – жінка (чоловік)» Л.Н. Ожиговой. Здійснений якісний та кількісний аналіз отриманих показників. За отриманими кореляційними взаємозв'язками та показниками щодо порівняння середніх значень у двох груп досліджуваних, за критерієм віку, підтвердились гіпотези дослідження.

З метою профілактики гендерно-ролевої дисгармонії у чоловіків нами сформульовані методичні рекомендації. Дані рекомендації базуються на виховних впливах щодо формування гендерно-ролевої гармонії у хлопчиків.

ВИСНОВОК

1. Рольова ідентичність - це осмислення та сприйняття себе як представника певної статті і відповідно носія певного набору соціальних ролей. До складових компонентів загальної ідентичності людини можна віднести різноманітні вияви та частини ідентичності особистості, котрі формуються на основі її індивідуально-психологічних якостей, а саме: статева, етнічна, політична, релігійна та професійна ідентичності особистості.

2. Беручи до уваги світоглядні стереотипи, котрі мають місце в кожному соціумі та здійснюють вплив на поведінкові вияви особистості чоловіка та жінки, для чоловіків більш прийнятною та нормативною є поведінка із елементами маскулінності. Якщо ж розглядати жінок, то для даної категорії осіб відповідна їм фемінна поведінка не є настільки прийнятною, як маскулінність для чоловіків. Протягом останніх років нормативною поведінкою жінки вважається як вираження фемінності, так і маскулінності.

3. Уявлення людини про свою гендерну роль досить часто не збігається з суспільно-прийнятими стереотипами в соціумі. Як наслідок наявність труднощів в формуванні власної гендерної ідентичності та вплив з боку суспільства (сюди відноситься виховання, умови проживання, кризи розвитку, фрустраційні переживання, психофізіологічні особливості особистості) можуть спричинити появу гендерно-ролевої дисгармонії загалом.

4. В результаті емпіричного дослідження проведене вивчення психологічних особливостей та чинників формування фемінності у чоловіків. В дослідженні використані наступні методики: опитувальник С. Бем, методика визначення загальної самооцінки особистості, опитувальник «Я – жінка (чоловік)» Л.Н. Ожиговой. На основі кореляційного аналізу, встановлені прямі та обернені кореляційні взаємозв'язки. Прямий кореляційний взаємозв'язок встановлений між шкалою маскулінності та шкалою самооцінки. Обернений кореляційний взаємозв'язок встановлений між шкалою фемінності та самооцінки. За даними кореляційного аналізу підтверджується гіпотеза

дослідження про те, що психологічним чинником формування фемінності у чоловіків є рівень розвитку самооцінки. Маскуліність спостерігається при високому рівні розвитку самооцінки, фемінність – при низькому. Нами здійснений порівняльний аналіз отриманих даних на основі визначення середніх значень. За співвідношенням показників двох досліджуваних груп встановлено: у старших чоловіків домінує маскуліність, у молодших чоловіків – фемінність. Відповідно, гіпотеза дослідження про те, що вік є одним із чинників впливу на формування фемінності у чоловіків, знайшла своє підтвердження.

5. Також розроблені методичні рекомендації щодо профілактики гендерно-рольової дисгармонії у чоловіків. Дані рекомендації базуються на виховних впливах щодо формування гендерно-рольової гармонії у хлопчиків.

Таким чином, в перспективі подальшого дослідження залишається проблематика вияву психологічних причин, які впливають на формування та розвиток гендерно-рольової дисгармонії як наслідку порушення гендерного розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барц Э. Игра в глубокое: Введение в юнгианскую психодраму: Пер. с нем. - М.: Независ. фирма «Класс», 1997. - 144 с.
2. Бендас Т.В. Гендерна психологія: Навч. посібник / Т. В. Бендас. - Спб: Пітер, 2007. - 431 с.
3. Берн Ш.Е. Гендерная психология. - СПб.: прайм-ЕВРОЗНАК, 2001. - 320 с.
4. Вороніна О.С. Свобода слова і стереотипний образ жінки в ЗМІ / О. Вороніна // Прапор. - 1999. - № 2. – С. 165-175
5. Гілмор Д. Загадка мужності / Д. Гілмор // Введення в гендерні дослідження. Ч.1: навч. посіб. / Під ред. І. А. Жеребкін. - Харків: ХЦГІ; Спб. : Алтай, 2001. – С. 880 – 900
6. Говорун Т.В., Кікінежді О.М. Стать та сексуальність: Психологічний ракурс. - Тернопіль: Нова книга - Богдан, 1999. - 383 с.
7. Голод С.І. Сексуальність, гендер і сім'я: соціологічна інтерпретація / С. І. Голод // Людина. - 2004. - № 4. – С.113-124
8. Горноста́й П.П. Социализация личности и психологические роли // Теоретические и прикладные вопросы психологии (материалы юбилейной конференции Ананьевские чтения-9.-Вып.3.- Ч.1.-СПб, 1997.- С. 325-330
9. Эриксон Э. Идентичность: Юность и кризис: Пер. с англ. - М.: Прогресс, 1996. - 344 с.
10. Жаров Л.В. Третій / Л. В. Жаров // Людина. - 2005. - № 3. - С. 130-136.
11. Знаків В.В. Статеві, гендерні та особистісні відмінності в розумінні моральної дилеми / В. В. Знаків // Психологічний журнал. - 2004. - № 1. - 41-51 с.
12. Каменська В.Г. Вікові та гендерні особливості системи психологічних захистів (на прикладі підлітково-юнацької вибірки) / В.Г. Каменська // Психологічний журнал. - 2005. - № 4. – С. 77 – 89

13. Кон, І.С. Мінливі чоловіки в світі, що змінюється. Курс лекцій / www.owl.ru/ Лекція № 1 "Мінливі чоловіки". – 2001. – С. 45
14. Кон І.С. Мінливі чоловіки в світі, що змінюється. Курс лекцій / www.owl.ru/ Лекція № 3 Російський чоловік та його проблеми. – 2002. – С.19
15. Кон І.С. Чоловічі дослідження: мінливі чоловіки в світі, що змінюється / І. С. Кон // Введення в гендерні дослідження. Ч.1: навч. посіб. / Під ред. І. А. Жеребкін. - Харків: ХЦГІ; СПб. : Алтей, 2001. - С. 562 – 606
16. Кон І.С. Психологія статевих відмінностей / І. С. Кон // Питання психології. - 1981. - № 2. – С. 43-57
17. Красова Є.Ю. // Словник гендерних термінів. М: Інформація - ХХІ століття, 2002. – 256 с.
18. Морозов І.А. Гендерні ролі в субкультурах / І. А. Морозов / // Етнографічний огляд. - 2006. - № 4. – С. 3-7
19. Остроух І.Г. Метросексуал - стиль життя, форма самореалізації і самосвідомість чоловіки в постіндустріальному суспільстві / І. Г. Остроух / // Етнографічний огляд. - 2006. - № 4. – С. 14-22
20. Практикум з гендерної психології / За ред. Клецина. - Спб.: Пітер, 2003. – 479 с.
21. Психология личности: Словарь справочник / Под ред. П. П. Горностая и Т. М. Титаренко. - К.: Рута, 2001. - 320 с.
22. Равінській Д.К. "Петербурзький хлюст" як модель чоловічої поведінки / Д. К. Равинський // Етнографічний огляд. - 2006. - № 4. – С. 8-13
23. Разумнікова О.М. Прояв статевих відмінностей у творчій діяльності / О.М. Разумнікова // Питання психології. - 2006. - № 1. – С. 105 – 112
24. Сарсембаева Р.С. Фемінізм як політичне явище / Р. Сарсембаева // Вестн.Моск.Ун-та. Сірий 18. Соціологія і політологія. - 2004. - № 3. - С. 73 - 79
25. Тіайнен Т.В. Державний фемінізм у Швейцарії в другій половині ХХ століття / Т.В. Тіайнен // Питання історії. - 2007. - № 1. – С 135-145
26. Толстых А.В. Возрасты жизни. - М.: Мол. гвардия, 1988. - 223 с.

27. Ушакін С.А. Видимість мужності / С. Ушакін // Прапор. - 1999. - № 2. – С. 152-164
28. Хорни К. Женская психология: Пер. с англ. - СПб.: Вост.-Евр. ин-т психоанализа, 1993. - 224 с.
29. Хохлова Т.П. Гендерні проблеми в сучасному управлінні / Т. П. Хохлова // Менеджмент у Росії і за кордоном. - 2004. - № 2. – С. 79-86
30. Шушляпін О.С. Сердюк О. Гендерна нерівність: два полюси в психології управління лідерів - чоловіків і жінок / О. Шушляпін, О. Сердюк // Консультант директора. - 2007. - № 1. – С. 25-29
31. Bem S. L. The measurement of psychological androgyny. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 1974. – С. 115-162
32. https://www.aup.com.ua/uploads/Zvit_genderni_identuchnosti.pdf

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А (Бланк дослідження)

Шановні респонденти! Просимо Вас взяти участь у психологічному дослідженні. Дана анкета є анонімною! Просимо зазначити про себе наступні відомості.

Вік _____ **Стать** _____

Тест № 1.

Інструкція: «Відзначте в списку ті якості , які, на Вашу думку, є у Вас ».

Перелік якостей:

- 1) віра в себе;
- 2) вміння поступатися;
- 3) здатність допомогти;
- 4) схильність захищати свої погляди;
- 5) життєрадісність;
- 6) похмурість;
- 7) незалежність;
- 8) сором'язливість;
- 9) совісність;
- 10) атлетичного;
- 11) ніжність;
- 12) театральність;
- 13) напористість;
- 14) падкість на лестощі;
- 15) успішність;
- 16) сильна особистість;
- 17) відданість;
- 18) непередбачуваність;
- 19) сила;

- 20) жіночність; 21) надійність;
- 22) аналітичні здібності;
- 23) вміння співчувати;
- 24) ревнивість;
- 25) здатність до лідерства ;
- 26) турбота про людей;
- 27) прямота, правдивість;
- 28) схильність до ризику;
- 29) розуміння інших;
- 30) скритність;
- 31) швидкість у прийнятті рішень;
- 32) співчуття;
- 33) щирість;
- 34) самодостатність (покладатися тільки на себе);
- 35) здатність втішити;
- 36) марнославство;
- 37) владність;
- 38) тихий голос;
- 39) привабливість ;
- 40) мужність;
- 41) теплота, сердечність;
- 42) урочистість, важливість;
- 43) власна позиція;
- 44) м'якість;
- 45) вміння дружити;
- 46) агресивність;
- 47) довірливість
- 48) малорезультативність;
- 49) схильність вести за собою;
- 50) інфантильність;

- 51) адаптивність;
- 52) індивідуалізм;
- 53) нелюбов до вживання лайок;
- 54) несистематичність;
- 55) дух змагання;
- 56) любов до дітей;
- 57) тактовність;
- 58) амбітність, честолюбство;
- 59) спокій;
- 60) традиційність, схильність умовностей.

Тест № 2.

Інструкція. Заповніть опитувальник, що містить 32 судження, з приводу яких можливі п'ять варіантів відповідей. Кожна відповідь кодується балами за схемою:

дуже часто-4,

часто -3,

іноді- 2,

рідко -1,

ніколи -0.

1. Мені хочеться, щоб мої друзі підбадьорювали мене.
2. Постійно відчуваю свою відповідальність за процес роботи.
3. Мене хвилює моє майбутнє.
4. Багато хто ненавидить мене.
5. Я менш ініціативна, ніж інші.
6. Мене хвилює мій психічний стан.
7. Я боюсь здатися невігласом.
- 8 Зовнішність інших набагато привабливіша, ніж моя.
9. Я боюсь виступати з промовою перед незнайомими людьми.
10. Я часто роблю помилки.

11. Шкода, що я не вмію говорити з людьми так, як слід.
12. Шкода, що мені не вистачає впевненості у собі.
13. Я воліла би, щоб інші люди частіше схвалювали мої дії.
14. Я занадто скромна.
15. Моє життя марне.
16. Багато хто неправильно думає про мене.
17. Мені ні з ким поділитися своїми думками.
18. Люди чекають від мене забагато.
19. Люди не дуже цікавляться моїми досягненнями.
20. Я трохи соромлюсь.
21. Я відчуваю, що багато людей не розуміє мене.
22. Я не відчуваю себе у безпеці.
23. Я часто хвилююсь, та даремно.
24. Я почуваю себе ніяково, коли входжу до кімнати, де вже сидять люди.
25. Я почуваю себе скуто.
26. Я відчуваю, що люди говорять про мене за мою спиною.
27. Я впевнена, що люди майже все сприймають легше, ніж я.
28. Мені здається, що зі мною має статись якась прикрість.
29. Мене непокоїть думка про те, як люди ставляться до мене.
30. Шкода, що я не вельми комунікабельна.
31. У суперечках я висловлююсь тільки тоді, коли впевнена у своїй правоті.
32. Я думаю про те, чого чекають від мене інші.

Тест № 3. Інструкція: «Ви отримали опитувальні бланки, де в стовпчик написані незакінчені пропозиції, які починаються з фрази «Я - жінка або Я – чоловік» (бланки лунають відповідно до біологічної статтю учасників заняття), і далі залишена порожній рядок. Будь ласка, протягом 10 хвилин продовжите пропозиції.

1. Я - жінка (чоловік), тому що ...
2. Я - жінка (чоловік) і хочу, щоб ...
3. Я - жінка (чоловік), і для мене ...
4. Я - жінка (чоловік) і не терплю, коли ...
5. Я - жінка (чоловік) і можу ...
6. Я - жінка (чоловік) і рада, коли ...
7. Я - жінка (чоловік) і знаю, що ...
8. Я - жінка (чоловік) і засмучена тим, що ...
9. Я - жінка (чоловік) і роблю ...

Дякуємо за відповіді !

ДОДАТОК В (дані дослідження та кореляційна матриця)

№ ДОСЛІДЖУВАНОВОГО	ВІК	МАСКУЛІННІСТЬ	ФЕМІННІСТЬ	САМООЦІНКА	ВІДПОВІДНІСТЬ ГЕНДЕРНОМУ СТЕРЕОТИПУ	НЕ ВІДПОВІДНІСТЬ ГЕНДЕРНОМУ СТЕРЕОТИПУ	НЕЙТРАЛЬНА ПОЗИЦІЯ
1	17	10	18	49	3	18	2
2	19	7	13	51	1	17	3
3	19	8	12	56	7	8	6
4	17	9	17	57	8	18	5
5	18	6	18	58	7	10	3
6	19	7	12	59	6	18	2
7	17	8	15	59	2	17	1
8	19	9	16	45	6	15	2
9	17	8	17	69	8	18	3
10	19	7	17	67	3	12	2
11	17	5	12	81	6	18	3
12	19	3	13	67	7	17	5
13	18	6	11	68	8	18	6
14	18	7	11	78	7	16	5
15	19	2	11	56	3	18	3
16	18	8	18	55	2	17	8
17	19	9	11	55	1	18	3
18	17	8	18	32	5	18	2
19	18	8	11	45	6	17	3
20	18	7	12	56	5	15	10
21	20	6	11	25	8	19	3
22	22	17	3	10	18	6	5
23	22	20	7	2	17	7	6
24	22	20	8	26	18	8	2
25	22	18	9	27	16	7	3
26	21	19	10	22	17	6	5
27	22	17	6	21	15	7	6
28	22	16	5	21	18	8	3
29	22	15	7	45	17	9	1
30	18	7	8	15	16	8	2
31	22	18	3	45	17	7	3
32	22	19	8	12	18	6	5

33	22	20	9	13	17	5	6
34	22	15	8	21	18	6	3
35	22	17	7	22	16	7	2
36	22	16	11	21	17	8	5
37	22	17	7	22	18	9	6
38	21	12	8	23	18	8	5
39	22	18	9	25	16	7	4
40	22	17	5	26	17	6	3
41	22	15	8	26	18	3	3
42	22	12	9	27	16	5	5

		Маскулінність	Фемінність	Самооцінка	Відповідає гендерному стереотипу	Не відповідає гендерному стереотипу	Нейтральна поведінка
Маскулінність	Корреляція Пирсона	1	-,673**	2,15**	,611**	-,359**	-,487**
	Знч.(2- сторон)	0,67	0	0,01	0	0	0
	N	42	42	42	42	42	42
Фемінність	Корреляція Пирсона	-,673**	1	-2,55**	-0,186	-,487**	-,673**
	Знч.(2- сторон)	0	0,67	0,01	0,005	0	0
	N	42	42	42	42	42	42
Самооцінка	Корреляція Пирсона	2,15**	-2,55**	1	-,487**	,642**	-,673**
	Знч.(2- сторон)	0,01	0,01	0,67	0	0	0
	N	42	42	42	42	42	42
Відповідає гендерному стереотипу	Корреляція Пирсона	,611**	-,359**	-,487**	1	-,588**	,492**
	Знч.(2- сторон)	0	0,005	0	0,67	0	0
	N	42	42	42	42	42	42
Не відповідає гендерному стереотипу	Корреляція Пирсона	-,620**	,617**	,642**	-,588**	1	-,743**
	Знч.(2- сторон)	0	0	0	0	0,67	0
	N	42	42	42	42	42	42
Нейтральна поведінка	Корреляція Пирсона	,573**	-,419**	-,673**	0,67	-,743**	1
	Знч.(2- сторон)	0	0,001	0	0,67	0,67	0,67
	N	42	42	42	42	42	42